

Βιβλίο

ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΙΣ ΜΠΟΡΧΕΣ
Το τάνγκο
Μτφρ.: Μαρία Παλαιολόγου
Εκδόσεις Πατάκη
Σελ.: 139

Ο Χορχε Λουίς Μπόρχες μάς βάζει στον κόσμο του τάνγκο χωρίς φόβο και χωρίς πάθος ή, καλύτερα, χωρίς φόβο αλλά με πολύ πάθος και, κυρίως, με σεβασμό στην ιστορική αλήθεια. Και την ιστορική αλήθεια την έχει ανάγκη το τάνγκο, γιατί μπορεί να γεννηθήκε μέσα στα «κακόφημα σπίτια» του Μπουένος Άιρες το 1880, αλλά η παγκόσμια διάδοσή του από τη δεκαετία του 1910 το μυθοποίησε. Ιδιαίτερα στην Ευρώπη, ξεκινώντας από τη Γαλλία, κάθε χώρα και σε θέατρα, και φυσικά σε στούντιο ηχογράφησης ο Αργεντινός Εντουάρντο Μπιάνκο (1892-1959) και η ορχήστρα του. Από τη δεκαετία του 1920 η σκηνή της Αθήνας δεν είναι πλέον σκηνή του τάνγκο αλλά σκηνή του ταγκό. Ο χορός διαδίδεται με μεγάλη ταχύτητα από τους χοροδιδάσκλους και κατακτά ακόμη και την αγροτική Ελλάδα. Τα περισσότερα τραγούδια του Εντουάρντο Μπιάνκο έχουν, αυτή την εποχή, ελληνικούς στίχους. Τα ερμηνεύουν όλες οι μεγάλες φωνές του μεσοπολεμικού ελαφρού τραγουδιού, όπως η Κάκια Μένδρη ή η Λουίζα Ποζέλι. Αποκορύφωμα της ελληνικής σκηνής του ταγκό ήταν η οπερέτα *Αρζεντίνα*, με 25 τραγούδια του Εντουάρντο Μπιάνκο, σε στίχους και κείμενα του Αλέκου Σακελλάριου και του Δημήτρη Ευαγγελίδη. Η οπερέτα είχε παρουσιαστεί στο θέατρο Κεντρικών. Μέσα απ' αυτά τα τραγούδια και μέσα από τη ρυθμική ελληνοποίησή τους που έκανε ο ίδιος ο Εντουάρντο Μπιάνκο, ακούγοντας λαϊκά ή λαϊκοφανή τραγούδια όπως, για παράδειγμα, το «Βαγγελίτσα η ελίτσα σου», η μνήμη του ταγκό έφτασε ζωντανή μέχρι και τη δεκαετία του 1950. Αλλά ας ξαναγυρίσουμε στο τάνγκο.

Ο Χορχε Λουίς Μπόρχες ξεκαθαρίζει, μια

και καλή, ότι το τάνγκο γεννήθηκε το 1880 στο Μπουένος Άιρες. Τότε η πόλη δεν ήταν η μεγαλούπολη που γνωρίζουμε σήμερα. Ήταν μια πόλη με χαμηλά κτίρια, με μεσαυλές, δίχως δέντρα, με ιππήλατα τραμ και με πολλούς «νέγγρους» στον δρόμο –αυτή τη λέξη χρησιμοποιεί ο Μπόρχες–, απογόνους των παλιών σκλάβων, που δούλευαν στα σπίτια κι έφεραν τα ονόματα των αφεντικών τους. Το Μπουένος Άιρες ήταν μια πόλη επαρχιακής μονοτονίας αλλά οπωσδήποτε κοινωνικά ιεραρχημένη. Προς το τέλος του 19ου αιώνα αρχίζει να αλλάζει, με την έλευση των μεταναστών από την Ευρώπη. Και δεν είναι τυχαίο ότι ο Κάρολος Γαρδέλ (1892-1935), ένας από τους μεγάλους ήρωες και μύθους του τάνγκο λόγω του πρόωρου τέλους του σε αεροπορικό δυστύχημα, ήταν Γάλλος, γεννημένος στην Τουλούζη, με το όνομα Σαρλ Γκαρντές. Ο Μπόρχες ανασυνθέτει το Μπουένος Άιρες του 1880 καταφεύγοντας στη λογοτεχνία της εποχής αλλά κυρίως σε μαρτυρίες ανθρώπων που είχαν ζήσει τότε. Άρχισε να ερευνά το τάνγκο το 1929 και, όπως γράφει, μπόρεσε να κουβεντιάσει «με τους πρώτους, με τους ανθρώπους του τάνγκο, με τους άνδρες του τάνγκο».

Το τάνγκο δεν γεννήθηκε μέσα στις φτωχογειτονιές, όπως το θέλει η μυθολογία του. Ο Μπόρχες μάς λέει ότι το τάνγκο γεννιέται μέσα στα «κακόφημα σπίτια». Κι αυτά δεν είναι μόνο σπίτια του έρωτα. Ήταν και τόποι συνάντησης. Σύναζαν εκεί άνδρες που ήθελαν να παίξουν χαρτιά, να πιουν ένα ποτήρι μπίρα, να βρεθούν με φίλους. Αυτή η προέλευση του τάνγκο από κακόφημους χώρους συντέλεσε στην αρχική δυσφήμισή του. Οι γυναίκες δεν ήθελαν να το χορεύουν επειδή γνώριζαν τις κακόφημες ρίζες του. Κι έτσι αρχικά το χόρευαν μόνο άνδρες. Ο Μπόρχες, που είχε γεννηθεί το 1899, είχε δει ως παιδί

ζευγάρια ανδρών να χορεύουν το τάνγκο. «Είδα τον χασόπη, ας πούμε, ή τον αραμπατζή, ίσως κάποιος απ' αυτούς με ένα γαρύφαλλο στ' αυτί, να χορεύουν το τάνγκο ακούγοντας τη ρομβία». Έτσι κι αλλιώς το τάνγκο ήταν ανδρικός χορός, από την άποψη ότι ο άνδρας έκανε τα τσακίσματα και τα τσαλίμια, ποτέ η γυναίκα. «Αυτός που έκανε κουμάντο στον χορό ήταν ο άντρας και η γυναίκα το δεχόταν» γράφει ο Μπόρχες.

Τρεις ήταν οι πρωταγωνιστές του τάνγκο: ο κομπαδρίτο, ο «μόρτης» και η «κοινή γυναίκα». Ο κομπαδρίτο ήταν ο μάγκας, ο νταής, ο κουτσαβάκης που έλυσε τους λογαριασμούς του με τον σουζιό ή με το κάμα, το δίκιο μαχαίρι. Ως αρχέτυπο του τάνγκο, ο κομπαδρίτο ήταν ένας πληθείως κρεολός (μιγάς) της πόλης ή των παρυφών της πόλης, που η δουλειά του σχετιζόταν με ζώα. Μπορεί να δούλευε σε σφαγεία, να ήταν αραμπατζής (αμαξάς) ή να ήπιε αλόγο και με το λάσο του να βοηθούσε τα κάρνα να ξεκολλήσουν από τη λάσπη. «Οι πιο διάσημοι μάγκες βγήκαν απ' αυτά τα επαγγέλματα» γράφει ο Μπόρχες. Ο «μόρτης» ήταν κυρίως γόνος καλής οικογένειας. Έμπλεκε σε τσακωμούς αλλά δεν χρησιμοποιούσε μαχαίρι. Τα έβγαζε πέρα με το μοξέ, μια τέχνη που οι μόρτηδες την είχαν φέρει από την Αγγλία. Το τρίτο πρόσωπο ήταν η γυναίκα. Συνήθως κρεολή, όπως και ο κομπαδρίτο, αλλά και φτωχές, ξένες γυναίκες, «εισαγόμενες», όπως γράφει ο Μπόρχες. Άλλες από τη Γαλλία, όπως δείχνουν οι τίτλοι «Ζερμέν», «Ιβέτ» κάποιων τάνγκο, άλλες από την Κεντρική Ευρώπη, ακόμη και από την Πολωνία.

Τι σημαίνει τάνγκο; Ο Μπόρχες δεν δίνει απάντηση. Λέει όμως ότι η λέξη τού ακούγεται αφρικανική ή ψευδοαφρικανική και τη συνδέει με τη μιλόνγκα, έναν χορό πρόδρομο του τάνγκο. Ξεκαθαρίζει όμως πολλές ιδέες της μυθολογίας του τάνγκο. Πριν απ' όλα, μάς λέει ότι τα όργανα του χορού αυτού ήταν το πιάνο, το βιολί, το φλάουτο και το κορνέτο. Το μπαντονέον εισήχθη αργότερα. Αυτό το γερμανικής προέλευσης όργανο συνδέθηκε όμως αποκλειστικά με το τάνγκο και το άλλαξε, συντέλεσε στην εξέλιξή του. Μας λέει ακόμη ότι τα πρώτα τάνγκο δεν είχαν λόγια. Ήταν κυρίως ένας θαρραλέος και χαρούμενος χορός. Κι αν είχαν λόγια, αυτά ήταν «ανείπωτα», άσεμνα ή σκωπτικά. Έτσι ο Μπόρχες δεν συμφωνεί με την περίφημη φράση του Ερνέστο Σάμπατο ότι «το τάνγκο είναι μια θλιμμένη σκέψη που χορεύεται». Μας λέει ότι το τάνγκο δεν αντιστοιχεί σε μια σκέψη αλλά σε κάτι πιο βαθύ, ο' ένα συναίσθημα. Κι ότι δεν ταυτίζονται, τουλάχιστον τα πρώτα τάνγκο, με τη θλίψη.

Πώς έγινε όμως και το τάνγκο θεωρείται σήμερα χορός αργός, μελαγχολικός και λάγνος; Αυτό συνέβη, μάς λέει ο Μπόρχες, όταν το τάνγκο άρχισε να βγαίνει έξω από την Αργεντινή και να ταξιδεύει στην Ευρώπη. Η καθοριστική χρονιά της διεθνοποίησής του είναι το 1910, που συμπίπτει με τον εορτασμό της εκατονταετηρίδας από την επανάσταση που οδήγησε στην ανεξαρτησία της Αργεντινής. Σ' αυτό το ταξίδι το τάνγκο εξωραίστηκε κι έγινε ένα είδος «ηδονικού περιπάτου».

Η μετάφραση της Μαρίας Παλαιολόγου είναι πολύ καλή. Αποδίδει εξαιρετικά τους στίχους και πετυχαίνει με πειστικότητα τις μοιοκαταλήξεις. Έχω όμως μια μικρή απορία για τη λέξη «μόρτης». Στα ελληνικά δεν παραπέμπει σε παιδιά καλών οικογενειών, έστω κι αν αυτά κινούνται στο περιθώριο.

Δονούμενο ερωτικό ασκέρι

Ο μεγάλος Αργεντινός συγγραφέας παρουσιάζει το τάνγκο, την ιστορία του και τις δονήσεις του, μέσα από τέσσερις διαλέξεις που δόθηκαν το 1965 στο Μπουένος Άιρες και έμειναν δημοσιεύτες για περίπου μισόν αιώνα.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΙΚΟ ΜΠΑΚΟΥΝΑΚΗ